

Medalla presidencial de la Generalitat de Catalunya

VICENT JOSEP FORTEA MARZÀ*

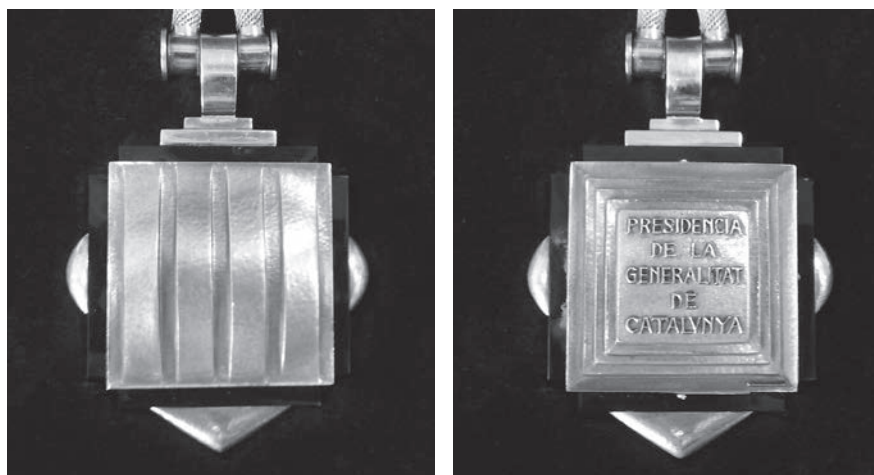

Fig. 1. Anvers i revers de la medalla presidencial de la Generalitat de Catalunya.

1. Què és una medalla presidencial

Anomenem medalla presidencial a un dels molts elements simbòlics que s'utilitzen en la presa de possessió o jurament dels càrrecs de representació política, com a distintiu de la dignitat o autoritat. També la podríem anomenar «Insígnia de la Presidència de la Generalitat», però ací continuarem designant-la amb el nom amb el qual ha sigut coneguda històricament, que és el de medalla. Arreu del món es gasten diversos símbols segons les pròpies tradicions. Per exemple, a terres americanes, el president de la república

* Llicenciat en Ciències Químiques. Directiu de la SCEN (IEC).

pren possessió amb la imposició d'una banda amb els colors nacionals. El cas més proper el tenim a la República Francesa, on l'element simbòlic en la presa de possessió del president és el Collar de Gran Mestre de l'Orde Nacional de la Legió d'Honor, que el gran canceller de l'orde li imposa al nou president, que de fet no arriba a posar-li'l, sinó que simplement li'l mostra. El distintiu o insígnia que normalment usa el president francès com a gran mestre de l'orde és un botó de solapa brodat amb fil roig.

No cal dir que tot açò són reminiscències de les cerimònies de proclamació o coronació monàrquiques, on els símbols principals eren el ceptre, la corona i el pom encimbellat amb una creu. En aquestes cerimònies de coronació, algunes monarquies utilitzaven la unció amb oli, símbol d'una missió sagrada beneïda per la divinitat. A les nostres terres ha sobreviscut com a tribut de l'autoritat el bastó de comandament, que té els seus orígens a l'època grecoromana. És utilitzat pels comandaments d'alt rang, tant militars com civils, el van utilitzar els presidents de la República Espanyola i els de la Generalitat Catalana restaurada. Avui dia, és més conegut com a vara de batlle, ja que són aquestes autoritats qui més el fan servir. El ceptre real no seria més que un bastó de comandament curt.

Doncs bé, els presidents de la Generalitat Catalana des de Francesc Macià, que fou el primer president de la Generalitat després de la desfeta de 1714, prenen possessió en un acte solemne al saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat amb la imposició d'aquesta medalla creada expressament per aquest propòsit el 1932. S'inaugura així un cerimonial que ha perdurat fins als nostres dies, que és una característica de la nova Generalitat restablerta el 1932 i que ha tingut la seua continuïtat republicana amb la presa de possessió de Tarradellas amb aquesta mateixa medalla el 1977. Gràcies al tarannà cerimoniós i a la tossuderia de Tarradellas, aquesta medalla ha pogut seguir sent l'element insígnia de l'autoritat en la presa de possessió dels presidents de la Generalitat de Catalunya.

Així i tot, és sorprenent que tot aquests cerimonial i elements simbòlics, com és la medalla, no hagen estat regulats per cap decret oficial i, per tant, publicats al DOGC, de manera que la utilització d'aquesta medalla no està protegida per cap llei. Legalment, no existeix ni té un nom específic per identificar-la; de fet, podria no utilitzar-se si la voluntat d'algun nou president així ho disposés. Verdaderament és un buit legal que caldria omplir per protegir aquest símbol de continuïtat de la més alta institució catalana.

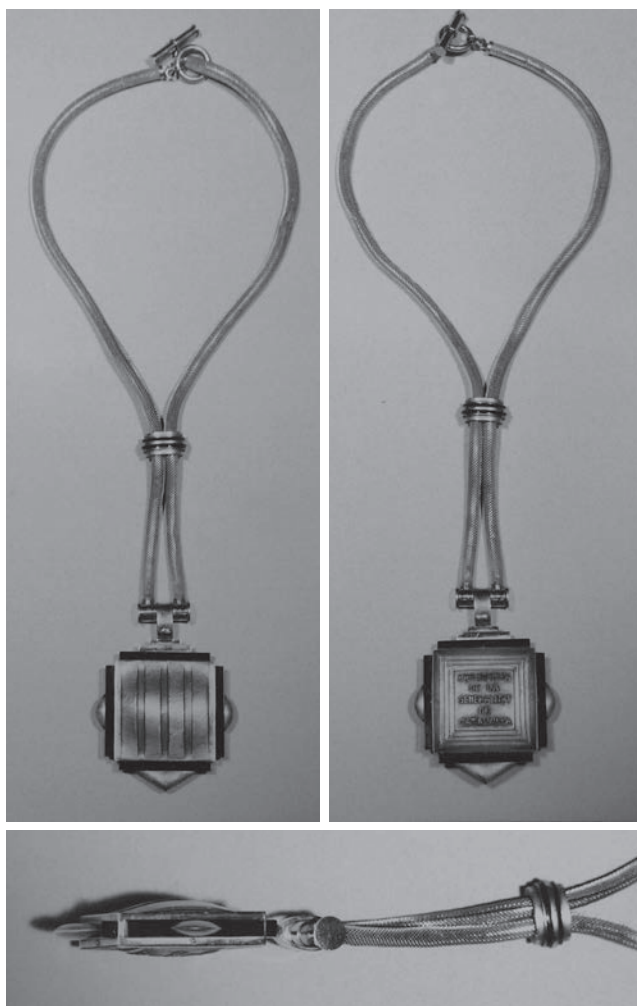

Fig. 2. Medalla presidencial de la Generalitat de Catalunya, amb cordó complet, anvers, revers i perfil.

2. Característiques de la medalla

Aquesta peça no és la clàssica medalla encunyada o fosa, sinó que és una obra d'orfebreria. Per tant, és l'obra d'un artista joier que ha treballat els materials nobles, valent-se de la seua pròpia mestria, per construir una obra única i irrepetible, i en això ens separaríem del concepte medallístic tal com l'entenem els numismàtics. En conseqüència, podria no ser objecte específic d'estudi en un anuari com *Acta Numismàtica* però, en aquest cas, emparant-nos en l'ambigüitat semàntica de la paraula medalla i en la importància institucional que té, així com en el seu alt valor artístic, considerem molt interessant la seua descripció.

Aquesta medalla és un exponent reeixit i una obra mestra de l'orfebreria de l'*art-déco*, que era el corrent artístic imperant a Europa el primer terç del segle passat. És una medalla quadrada, articulada, suspesa d'un cordó amb una argolla i una tanca. Està fabricada tota ella en or de 18 quirats i els quatre costats són rematats amb quatre tires fines d'ònix negre, una pedra semi preciosa, varietat criptocristal·lina del quars o calcedònia. El cos principal de la medalla està format per dos planxes d'or en forma de quadrat de 44 mm de costat i que, oposades i enganxades, conformen un espai clos que li dona un gruix de 8 mm.

La planxa que fa d'anvers està lleugerament bombada i té cisellades les quatre barres heràldiques ocupant tot l'espai del quadrat. Una representació de les quatre barres trencadora per a l'època, ja que no van acompanyades, com era costum, de cap ornament ni remat que les emmarque, una originalitat de Jaume Mercadé. La planxa que fa de revers té un rebaixat escalonat en quadrats i, al del centre, porta cisellada la llegenda "PRESIDENCIA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA". A la part dreta inferior del revers duu una petita plaqueta amb la inscripció "JAUME MERCADÉ" a mode de signatura. Les dues planxes tenen un acabament cisellat en *martelé*, és a dir, un martellejat suau que li dona un aire evocador d'or antic, d'història antiga.

Els quatre costats són rematats per les quatre tires d'ònix de les quals sobreixen, en el cas dels costats laterals, unes peces ornamentals d'or buides en forma de mitja el·lipse de 17 mm i, en el cas de la part inferior, una peça ornamental d'or buida en forma de triangle amb el vèrtex cap avall amb una base de 27 mm. A la part superior, hi ha dos prismes rectes sobreposats i escalonats, ja que el superior és més petit i dona suport a l'articulació d'armella i al passador d'on enganxa el cordó del qual penja la medalla. Les quatre tires d'ònix fan 40 mm de llargada i 5 mm de gruix.

El cordó d'or està fabricat en malla tubular buida i té un diàmetre de 5,8 mm i una llargada de 650 mm, amb una argolla per poder estrènyer el cordó a fi d'adaptar-se a la mida del portador. Aquesta argolla, com totes les peces metàl·liques de la medalla, és d'or i duu dues línies d'esmalt negre. Els dos caps del cordó són rematats per una armella i per un passador respectivament, que serveixen de tanca al vell estil d'una cadena de pou.

Tal com hem dit al començament, es tracta d'una medalla articulada que va cargolada i que, totalment desmuntada, està composta per vint peces i dotze cargols, tot en or de 18 quirats. El pes total de la medalla amb el cordó és de 183,56 g. El cordó amb la tanca té un pes de 89 g. La medalla sense l'ònix pesa 78 g i l'ònix té un pes de 16,56 g.

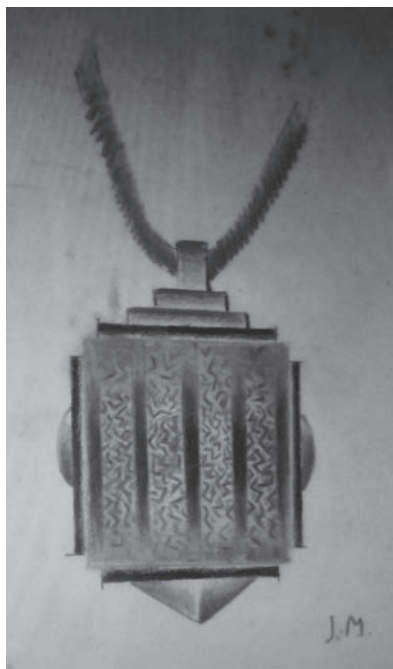

Fig. 3. Esbós de Jaume Mercadé previ a la confecció de la Medalla Presidencial.

3. Història

Després que a l'abril de 1931 es proclamaren les repúbliques catalana i espanyola, des de Madrid es van afanyar per tal de pactar amb Macià la renúncia a la República Catalana a canvi que presidís ell mateix un govern provisional, que convingueren en anomenar "de la Generalitat", quan ja ningú pensava en aquest nom perdut en el 1714. Aquesta ocurrència va tindre èxit, i és així com es formà, el 28 d'abril de 1931, el primer govern provisional de la Generalitat de Catalunya, i no de la República com s'havia proclamat. Aquest govern el va presidir Francesc Macià, amb la promesa d'elaborar posteriorment un estatut. Després de la promulgació de l'Estatut al setembre de 1932 i de les eleccions del 20 de novembre següent, el 14 de desembre es formà el primer govern, ja estatutari, presidit per Francesc Macià.

El protocol de la nova Generalitat exigia la creació, entre altres moltes coses, d'una insígnia que la representés, i ja de bon començament, el mateix 1931, es va fer un concurs entre dissenyadors per tal de dotar d'un timbre la nova institució autònoma. En un moment imprecís del 1932, segurament per decisió de Macià, Ventura Gassol, qui aleshores era conseller d'Instrucció Pública del govern provisional de la Generalitat, va fer l'encàrrec directe

d'una medalla com a símbol de la dignitat de president de la Generalitat a un dels joiers de més prestigi d'aquella època, Jaume Mercadé i Queralt (Valls, 1889-Barcelona, 1967). Mercadé, que a més era un reputat i premiat pintor de l'època, com a joier va obtindre la medalla d'argent al certamen de joieria de l'*Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* de París del 1925, nom del qual precisament deriva la denominació art-déco. Això explica la influència d'aquest corrent artístic en les creacions de Jaume Mercadé, del qual la nostra medalla és un excel·lent exponent. La nissaga dels Mercadé ha tingut continuïtat amb el seu net Jaume Mercadé i Gallés.

Segurament, la medalla es feu servir a la presa de possessió de Macià, després de ser investit pel Parlament sorgit de les eleccions del 20 de novembre i en nomenar el seu primer govern de la Generalitat ja regulada per l'Estatut d'Autonomia, el 14 de desembre del 1932. Però aquestes preses de possessió no estaven regulades per cap protocol ja que era tot nou i, per tant, no podem estar-ne segurs. Aquesta medalla li fou lliurada a Macià per Ventura Gassol després de la promulgació de l'Estatut d'Autonomia el setembre de 1932 i, en conseqüència, la va poder utilitzar aquell mateix Onze de Setembre de 1932, encara durant el període del govern provisional.

Tenim el testimoni oral de Josep Mainar i Pons, aleshores funcionari de coordinació interdepartamental, qui informà confidencialment al net del creador de la medalla, Jaume Mercadé i Gallés, que el mateix dia de la presa de possessió, per la vesprada, va haver-hi reunió del Consell i, en un moment donat, Macià va eixir tot sol de la reunió, es va passejar pel saló de Sant Jordi i, creient estar sol, va fer bandolejar la medalla com si volgués sospesar-la. Aquesta anècdota recolzaria la idea que Macià va fer servir la medalla en la seua presa de possessió, inaugurant així el protocol d'aquests actes dels presidents de la Generalitat restaurada.

Després d'un temps d'utilització, es va considerar que el cordó de la medalla era massa llarg i que quedava per baix del pit del president. El mateix Jaume Mercadé va escurçar el cordó uns 150 mm i el va deixar a la mida actual, com es pot comprovar comparant les fotos de Macià amb les dels presidents més recents. També consta que Macià va utilitzar aquesta medalla, ara circumscripita a les preses de possessió, en actes protocol·laris com l'ofrena al monument de Casanova l'Onze de Setembre, i també durant la visita que li va fer l'alcalde de Barcelona Jaume Aiguader per felicitar-li l'any nou el 1933, com es pot veure a la foto de l'època. Per aquestes raons, estaria ben justificat el nom que alguns li donen a aquesta medalla en referir-s'hi com la «medalla de Macià», ja que és ell qui inaugurà aquesta tradició.

Fig. 4. A la foto es pot veure Macià amb la medalla, amb el cordó més llarg que l'actual, flanquejat per Aiguader i Companys, en la visita protocol·laria de l'alcalde de Barcelona.

Quan mor Macià el Nadal de 1933, el parlament investeix Lluís Companys com a nou president de la Generalitat el 31 de desembre de 1933. Seguidament, i ja al Palau de la Generalitat, té lloc la presa de possessió, amb Joan Casanovas de president del Parlament i, per tant, president interí, qui li dona el relleu en una breu cerimònia en què el nou president va fer un breu discurs que va cloure l'acte. No es té constància que se l'imposés la medalla a Companys. Podem suposar que no es va utilitzar per motius d'austeritat de l'acte en si, per falta de tradició i de reglamentació i pel caràcter del mateix Companys.

El que no podem concloure és un menysteniment per part de Companys del que significa la medalla, ja que quan Companys, perduda la guerra, travessa la frontera francesa camí de l'exili en companyia del lehendakari Joseba Andoni Agirre, sols portava com a bagatge a les butxaques la credencial de president de la Generalitat, la medalla de Macià i un paquet de tabac. No podem assegurar si va ser el conseller Pere Bosch Gimpera o el lehendakari qui va haver de prestar-li 300 francs ja que no portava diners. Afusellat pels insurrectes el president Companys, aquesta medalla va quedar en custò-

dia de la seua segona muller, Carme Ballester, qui en morir va deixar-la en herència a un nebot seu, Francesc Ballester.

El 29 de setembre de 1977, per reial decret es restableix la Generalitat de manera provisional sota la presidència de Josep Tarradellas, qui encarnava la legitimitat i la continuïtat republicana. Atès que Tarradellas era una persona amant dels formalismes i valorava el protocol com una litúrgia del poder, tenia molt clar des del començament que no volia prendre possessió sense la medalla. Quan va ser elegit president de la Generalitat en l'exili el 1954 en substitució de Josep Irla, ja va pensar a demanar-li la medalla a Carme Ballester, però al final no ho va fer per miraments i respecte cap a la vídua de Companys.

Comenta Carme Catalán, que va ser secretària de Tarradellas i, després, directora de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià de Poblet, que des que Tarradellas i Suárez acordaren el restabliment de la Generalitat provisional a principis de juliol de 1977, el president de la Generalitat encarregà a Romà Planas, una persona de la seua confiança, la recuperació de la medalla de Macià. La presa de possessió de Tarradellas com a president de la Generalitat provisional havia de ser el 24 d'octubre de 1977 al saló de Sant Jordi de la Generalitat. Així doncs, no hi havia gaire temps a perdre.

Romà Planas localitzà Francesc Ballester a La Baule, un petit poble francès, i, en la primera entrevista, Ballester, després de negar-li que posseïa la medalla, acaba confessant que la té dipositada a un banc però que no pensa desprendre-se'n. A la segona entrevista, ja es parla de diners i Ballester comença demanant una suma molt alta que acaba rebaixant fins als 2 milions de francs vells, unes 350.000 pessetes. En una tercera entrevista, Planas amenaça Ballester d'anar als tribunals i denunciar-lo per apropiació indeguda. No obstant això, Tarradellas volia recuperar la medalla per damunt de tot i li comenta a Planas que accepte pagar-li les 350.000 pessetes ja que, segons Tarradellas, Ballester havia conservat la medalla havent pogut vendre-la, però que, en cas de negar-se a lliurar-la, el portarien als tribunals. A la quarta i última entrevista, totes celebrades entre el juliol i el setembre del 77, la dona de Ballester li aconsella de lliurar la medalla i cobrar la suma acordada. Així ho fan, tot signant una garantia per escrit on es deia que cobraria les 350.000 pessetes, una vegada restablerta la Generalitat, en concepte de «despeses ocasionades per haver conservat la medalla». No s'ha sabut mai qui fou, però, la persona anònima que es va oferir i va pagar la medalla.

Fig. 5. Tarradellas alçant amb la mà la medalla que Suárez no va saber cordar.

Així, quan el 23 d'octubre de 1977 Tarradellas pronuncia des del balcó del Palau de la Generalitat el famós «ja sóc aquí» davant d'una multitud enfervorida, ja duia a la butxaca la famosa medalla. Al dia següent, a la cerimònia solemne de presa de possessió al saló de Sant Jordi de la Generalitat i davant de les màximes autoritats civils i militars, el president del govern espanyol va procedir a imposar-li a Tarradellas la medalla presidencial, cosa que no va aconseguir ja que el president Suárez va ser incapaç d'enganxar el cordó al coll de Tarradellas per problemes de la tanca. Al document sonor de la cerimònia es pot sentir com Suárez, mentre intentava cordar-li la medalla, li deia a Tarradellas a cau d'orella «esto no se abre», paraules a les quals Tarradellas irònicament va contestar «feia molts anys que no s'utilitzava». Al final, i després de tants esforços, Tarradellas no va aconseguir el somni de cordar-se al coll la medalla el dia de la seua presa de possessió i va haver de conformar-se alçant-la i mostrant-la amb la mà dreta, mentre amb l'esquerra sostenia el bastó de comandament.

En referència a la dificultat d'enganxar el cordó, sempre s'ha escrit que això és degut al fet que la tanca no s'obre perquè s'encalla per la falta d'ús o per la seua complicació. Això ara sabem que no és cert; simplement el que ha passat és que algunes de les persones que han imposat aquesta medalla no coneixen el vell sistema de tanca de cadena de pou, consistent, com podem

veure a les fotografies de la medalla, en un petit cilindre que es posa en paral·lel al cordó per poder travessar una armella i que, després d'alliberar-lo, queda travessat i uneix així els dos extrems de cordó.

Fig.6. Tarradellas imposa la Medalla Presidencial a Pujol, inaugurant així aquesta tradició.

Les primeres eleccions del 20 de març del 1980, una vegada recuperada la democràcia, donaren la victòria contra pronòstic a Convergència i Unió. El 24 d'abril, el Parlament investia Jordi Pujol president de la Generalitat, però no va ser fins el 8 de maig que va prendre possessió del càrrec. Aquesta dilació, plena de malentesos, es va deure en part al desig de Tarradellas que fos la més alta autoritat de l'Estat o del Govern d'Espanya qui presidís l'acte de presa de possessió de Pujol. Però no fou fins el 28 d'abril que Suárez firmà el decret de cessament de Tarradellas i del seu govern per, a continuació, nomenar-lo el seu representant en la presa de possessió de Pujol, amb la qual cosa Suárez s'estalviava d'assistir-hi personalment.

En no existir una llei que reglamente la presa de possessió dels presidents de la Generalitat, no hi ha més remei que el govern sortint es posi d'acord amb els representants del nou president per tal de consensuar el format de la cerimònia. D'ací ve la importància de les preses de possessió de Tarradellas i Pujol, ja que inauguren una tradició que més o menys s'ha anat complint fins ara. La presa de possessió de Pujol té més importància en el cas que ens ocupa ja que és la primera vegada que la medalla presidencial de la Generalitat fou utilitzada de manera adient i imposada al nou president pel sortint com un símbol de la continuïtat de la institució, inaugurant així la tradició vigent.

Durant els diferents mandats consecutius de Pujol, com que se succeïa a si mateix, va obligar a innovar de nou ja que no es podia imposar ell mateix la medalla. Era el president de torn del Parlament de Catalunya qui li imposava la medalla a Pujol al començament de cada mandat.

El desembre de 2003 és Pasqual Maragall qui havia de prendre possessió i, en aquest cas, aprofitant la manca de llei escrita, Pujol s'estalvià d'imposar la medalla a Maragall i fou el president del Parlament, Ernest Benach, qui ho va fer, amb la qual cosa es trencà momentàniament la tradició que havia començat amb el traspàs de Tarradellas a Pujol.

El novembre de 2006, el president ixent Pasqual Maragall li imposà la medalla presidencial al nou president Montilla i continuà així l'acte iniciat amb la presa de possessió de Pujol. El desembre de 2010, el president Montilla li donà el relleu al president Mas i li imposà la medalla, un gest que va contribuir també a atorgar un aire de normalitat a les cerimònies de presa de possessió, on hi ha una alternança de partit polític. Ací podríem dir que es tanca el cicle de totes les possibles situacions de dubte amb el cerimonial de la medalla presidencial i el seu ús queda consolidat.

Fig.7. Mas imposa la Medalla presidencial a Puigdemont.

El gener de 2016, el president Mas li imposa la medalla al nou president Puigdemont en una cerimònia continuïsta en allò més fonamental. El maig del 2018, pren possessió el president Torra actualment en exercici. La presa de possessió de Torra va trencar amb el format que s'havia consolidat fins aleshores atès el moment històric que viu Catalunya aquestos darrers anys. En considerar que el president legítim era Puigdemont, Torra va voler una cerimònia diferent de la presa de possessió d'un president normal. Així doncs, no es va fer al saló de Sant Jordi, sinó en un altre més petit, el saló de la Mare de Déu de Montserrat, amb la presència de la seua família i amics, així com del president del Parlament, Roger Torrent. La medalla estava dipositada en un coixí de vellut vermell damunt de la taula on va prendre possessió Torra, sense que ningú l'imposés al nou president; simplement restà com a testimoni mut d'un moment delicat de l'esdevenir històric de la nació catalana.

Fig.8. Medalla Presidencial dipositada sobre un coixí de vellut durant la pressa de possessió del president Torra.

Fonts documentals

1. MAINAR, Josep. *La Medalla d'or de la Presidència de la Generalitat de Catalunya*. Serra d'Or 334, 1987, p. 78-79.
2. ESCULIES, Joan. «La història del medalló que avui rebrà Carles Puigdemont». *Diari Ara* digital, 12/1/2016.
3. TEDÓ, Xavi. «El preu de la investidura». *Diari Avui*, 24/10/2008.
4. MARTÍNEZ IBÁÑEZ, J.L.. «El largo exilio de un collar». *El País Semanal* 415, 1985, p. 24-28.

Fonts orals

1. MERCADÉ I GALLÈS, Jaume. Argenter gemmòleg. Net del creador de la medalla Jaume Mercadé i Queralt.
2. CATALÁN, Montserrat. Secretària personal de Tarradellas des del 1977 fins el 1988. Directora de l'Arxiu Montserrat Tarradellas i Macià, Poblet, des del 1988 fins el 2016.

Agraïments:

Als qui van perdre amablement el temps amb mi.

Jaume Mercadé

Montserrat Catalán

Carles Fabró i Josep M. París, director i tècnic de protocol respectivament del Gabinet de Relacions Externes i Protocol del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya.

Manuel Capdevila, joier i argenter.

Joan Esculies, historiador i periodista.

Xavi Tedó, periodista.